

Юлія Єжокіна,
аспірант Інституту
професійно-технічної освіти
НАПН України, м. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Анотація. Стаття присвячена висвітленню концептуальних положень цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського транспорту в закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Наведено результати дефінітивного аналізу поняття «*правова культура майбутнього кваліфікованого робітника-моряка*». Виокремлено компоненти правової культури моряка, основні методологічні підходи, принципи, фактори, педагогічні умови формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського транспорту.

Зроблено висновки, що висвітлені положення цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків в закладах П(ПТ)О з опертям на обґрунтовані напрями та етапи розв'язання проблеми є спробою розробити методологічний і теоретичний концепти формування цієї інтегративної властивості особистості.

Ключові слова: *правова культура, майбутні робітники морського транспорту, компоненти, методологічні підходи, принципи, педагогічні умови.*

Актуальність проблеми. Суттєві перетворення в глобалізованому світі, входження України у європейське та світове співтовариство, економічне зростання та зміцнення державності потребують модернізації системи професійної освіти, спрямованої на підготовку висококваліфікованих кадрів морського профілю, рівень компетентності яких відповідає вимогам часу. Сучасний фахівець будь-якого рівня має бути освіченим із різних питань права, мати належний рівень правової культури – вагомого компонента загальної культури сучасної людини.

Сьогодні правова культура відображає певний рівень правової грамотності та правосвідомості громадян, що формує систему ціннісних орієнтацій особистості в правовій сфері.

Професійна правова культура – це одна з форм правової культури суспільства, притаманна спільноті людей, які професійно займаються

юридичною діяльністю, і яка потребує наявності фахової освіти і практичної підготовки. Правова культура завжди сприймається як одна з загальнолюдських цінностей та належить до ознак правової держави. Сьогодні є потреба у системі правовиховного впливу, що відповідає сучасним умовам життя та вимогам до кваліфікованих робітників у сфері судноплавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування правової культури, включаючи правове виховання досліджували у своїх працях такі вчені як О. Аграновська, С. Дробязко, Л. Макаренко, О. Скакун, Н. Ткачова, І. Яковюк та ін. У наукових працях цих учених чільне місце посідають питання, пов'язані з формуванням правосвідомості та правової культури особистості, її морально-правової відповідальності.

Окремі аспекти правової підготовки та правового виховання учнів ПТНЗ розглядали Т. Бачинський, Ю. Дороніна, Я. Кічук, О. Лукаш, Н. Ткачова, О. Шевчук та ін.

Здійснюючи аналіз сучасної теорії і практики формування професійно-правової культури особистості майбутніх фахівців, доцільно зазначити, що ще недостатньо досліджено і обґрунтовано теоретичні засади формування у курсантів вищів морського профілю професійно-правової культури. Недостатньо вивченими є понятійний апарат проблеми, етапи, фактори, педагогічні умови, форми, технології цілеспрямованого формування правових знань, умінь, цінностей, потреб, мотивів, здатностей професійно-правової діяльності майбутніх робітників-моряків – матросів, мотористів (машиністів), електриків та кухарів судових тощо.

Отже, виникає необхідність вивчення результатів наукових розвідок і досліджень з окресленого питання вченими в різних аспектах, і потреба у визначенні шляхів формування професійно-правової культури особистості майбутніх кваліфікованих робітників морської галузі в процесі професійної підготовки в умовах професійно-технічних закладів освіти.

Мета статті полягає в висвітленні концептуальних положень формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського транспорту в закладах П(ПТ)О.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах формування правового суспільства спостерігається суперечність між необхідністю подальшого розвитку ринкових відносин та низьким рівнем обізнаності громадян України у галузі права. Зокрема мова йде про недостатню професійну правову свідомість, та, зрештою, про низький рівень правової культури при здійсненні професійної діяльності.

Для більш глибокого розуміння і вивчення поставленої проблеми звернемося до розгляду основ сучасної правової культури в категоріальному і змістовному аспектах. Поняття «правова культура» можна інтерпретувати в правовому і культурологічному аспекті. В рамках правового аспекту правова культура ототожнюється з правовою системою і правовою побудовою соціуму, тобто з відбиваються в поведінці і свідомості людей «ідеальними» і «упредметнені» структурами, що належать до сфери їх правової дії. Змістовний аспект правової культури з точки зору культурології визначається як загальні культурні передумови, національні традиції, історична пам'ять і ступінь їх асиміляції в культуру суспільства [1].

Правову культуру учені потрактовують по-різному, насамперед, залежно від її носія. Найчастіше розглядається два взаємозалежних феномени: правова культура суспільства і правова культура особистості. Правова культура суспільства є частиною його загальної культури, характеризується правовим станом суспільства, правовими цінностями, які були створені людьми за всю історію розвитку права. При цьому рівень правосвідомості, стан законодавства, законності та правопорядку визначають показниками правової культури суспільства.

Розглянувши питання щодо вимог, яким мають відповідати робітники морського профілю можемо констатувати, що майбутнім робітникам-морякам вкрай важливо володіти компетентностями у галузі національного і

міжнародного законодавства з судноплавства: з розвитком професії робітника морського транспорту формуються професійні норми, правила, вимоги до представників морської професії, норми відносин в полікуртурному середовищі, розвиваються морально-правові риси та ціннісні орієнтації, які суттєво впливають на його професіоналізм.

У перебігу наукового пошуку на основі логічних правил визначення понять дефініцію *«правова культура майбутнього кваліфікованого робітника-моряка»* потрактовано як інтегральну властивість особистості, яка характеризує рівень її розвитку у сфері права, виявляється у правомірній професійній діяльності та законослухняній поведінці кваліфікованого робітника-моряка, і потребує володіння правовим мінімумом у галузі трудового та гуманітарного права, національного і міжнародного законодавства з судноплавства, навичок правомірних дій та необхідних професійно-етичних якостей, уможливорює професійно-правову активність особи та захист своїх прав при розв'язанні соціально-правових ситуацій. Конкретизовано, що правова культура моряка передбачає набуття правосвідомості, знань у галузі права, постійне правове виховання, розуміння принципів правовідносин, перетворення накопиченої інформації у галузі права на особисті переконання, розвиток стереотипів правомірної поведінки, розуміння значущості законів, зацікавленість у правовій підготовці, а також правозастосування при здійсненні професійної діяльності.

Ми підтримуємо думку білоруського вченого С. Дробязка про те, що у силу інтегративного характеру права правова культура акумулює в собі культуру політичну, економічну, екологічну, моральну і всі інші численні види культури, на які «простягається» право, фіксуючи їх підвалини в процесі упорядкування суспільних відносин певної сфери [3, с. 12–13].

У процесі здійснення структурно-компонентного аналізу враховано особливості формування правової культури майбутніх фахівців та завдання, які потрібно реалізувати для її успішного формування, а також вимоги щодо знань, умінь, навичок і якостей, якими мають володіти майбутні матроси та

мотористи (машиністи). На основі аналізу визначень та положень ми виокремили п'ять взаємозалежних та взаємообумовлених компонентів правової культури моряка, зокрема: *мотиваційно-ціннісний компонент* передбачає сформованість ціннісних орієнтацій майбутнього моряка, морально-етичних цінностей, інтересу до професії, прагнення до особистого та професійного самовдосконалення та саморозвитку); *когнітивний компонент* передбачає наявність соціально-правових та юридичних знань (вимоги нормативних актів про охорону праці та навколишнього середовища, основи трудового законодавства, основи національного та міжнародного законодавства з судноплавства та ін.); *діяльнісний компонент* репрезентує комплекс вмінь та навичок, які уможливають застосування комплексу правових знань у професійній діяльності; *особистісно-рефлексивний компонент* передбачає наявність сформованого світогляду, громадянську активність, самосвідомість, морально-етичні якості, вимогливість до себе, уважність та спостережливість, відповідальність за результати своєї праці та здатність до рефлексії; *емоційно-вольовий компонент* відображає здатність майбутнього моряка до розуміння власного емоційного стану, цілеспрямованість при виконанні професійних обов'язків, наполегливість, неконфліктність, емоційну стійкість у стресових ситуаціях.

Кваліфікований робітник морського профілю повинен мати високий рівень правової культури, бути готовим реалізовувати правові аспекти у майбутній професійній діяльності. Важливою його характеристикою є правова компетентність, яка дозволяє обґрунтовано приймати рішення у процесі професійної діяльності, дотримуватися правових норм. На підставі цього була сформована мета досліджуваного процесу: забезпечити цілеспрямоване формування достатніх рівнів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків у перебігу їх професійної підготовки в закладах професійної освіти морського профілю. Досягнення задекларованої мети забезпечується розв'язанням низки завдань:

- сформуванати потреби і мотиви учнів щодо засвоєння правових цінностей, знань, системи правових відносин, стимулювання правової діяльності;
- формування цінностей, установок, стійких правових ідей та принципів шанобливого відношення учнів до закону і права;
- опанування учнями системою правових знань, умінь та навичок, які сприяють успішній майбутній професійній діяльності;
- усвідомлення учнями значення свідомого формування правової культури;
- підвищення соціально-правової активності майбутніх кваліфікованих робітників-моряків;
- формування правової відповідальності учнів за власні вчинки;
- розвиток правової самоосвіти та соціально-значущої, практичної діяльності учнів для прояву правової активності у вивченні, збереженні та трансляції правових знань і способів розв'язання проблем за допомогою норм права.

При формулюванні завдань ми мали на меті той факт, що майбутні матроси морського судна, судові мотористи, електрики суднові та ін. мають мати ґрунтовну професійно-правову підготовку для роботи як в національних судноплавних компаніях, так і на судах з іноземними прапорами.

Методологія формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського транспорту визначається єдністю таких основних наукових підходів, зокрема: *компетентнісний*, відображає спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) та предметних компетентностей особистості; *культурологічний підхід* забезпечує процес формування правової культури учнів шляхом їх входження в правову культуру морської галузі за допомогою активного освоєння основних її елементів: правових знань, умінь, ціннісних орієнтирів, вироблення певних поглядів і переконань; *системний підхід* має вплив на всі аспекти досліджуваного процесу: постановку цілей, мотивацію, організацію

освітнього процесу, а також перевірку ефективності функціонування інноваційних методів, форм, засобів і технологій навчання, їх апробацію та поширення; *особистісно-орієнтований підхід* передбачає свободу вибору змісту освіти з метою задоволення освітніх, духовних, культурних і життєвих потреб особистості, можливості самоорганізації в культурно-освітньому просторі [2, с. 181]; *аксіологічний підхід* направлений на набуття учнями сенсів своєї діяльності в діалозі з соціумом та культурою; *діяльнісний підхід* стверджує ідею формувального і розвивального призначення діяльності, ідеї моделювання в навчанні, він уможлиблює цілісність поглядів на освітній процес, передбачає активність учнів в конкретних ситуаціях, розвиток їх самостійності.

Зазначена методологія формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю реалізується при дотриманні певних принципів. Теоретичний аналіз проблеми, результати експериментальної роботи дозволили виокремити такі *загальні принципи* формування правової культури учнів: науковості змісту і методів навчання; гуманізації виховного процесу; безперервності розвитку; динамічності; систематичності та послідовності в навчанні; модульності навчання; створення освітньо-правового середовища; свідомості і активності у навчанні; поєднання теорії з практикою; моделювання професійно-правової діяльності в навчальному процесі та ін.

До *специфічних принципів* формування досліджуваної інтегративної властивості особистості віднесено такі норми: єдності загальної та правової культури; проектування індивідуальної траєкторії розвитку правової культури; всеобучу; державно-правового підходу; аксеологічності; соціально-правового обслуговування; залучення до соціальної, правовиховної і правозахисної активності; єдності прав і відповідальності; правового самозабезпечення; ціннісно-сислової спрямованості; організації правової самоосвіти та саморозвитку; комплексності; проблемності; національної спрямованості; полікультурності; нормативно-правової обумовленості та ін.

Природно, дотримання вказаних принципів можливе при створенні відповідних умов формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського профілю, які визначалися засобами факторного аналізу. Як результат проведеного експериментального дослідження наводимо основні психолого-педагогічні *фактори* досліджуваного процесу: 1) інноваційні педагогічні технології; 2) зміст професійно-правової підготовки майбутніх робітників-моряків; 3) сучасні засоби (у тому числі ІТ-технології) професійно-правової підготовки; 4) інформаційно-освітнє середовище закладу професійної (професійно-технічної) освіти; 5) педагогічна інтеграція; 6) самоосвітня пізнавально-правова діяльність учня; 7) результативні методи опанування учнями правовими знаннями і уміннями; 8) професійно-педагогічна компетентність викладачів, задіяних до програми підготовки робітників-моряків; 9) досвід професійно-правової поведінки; 10) мотивація учнів в оволодінні професійно-правовими знаннями; 11) діагностика, оцінювання та управління процесом формування правової культури учнів.

На основі індуктивного способу встановлення причинно-наслідкових зв'язків сформульовано *педагогічні умови*, які, при їх забезпеченні, експериментально визначені фактори перетворюють в реальні детермінанти формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників, надають їм якості дієвості. Такими педагогічними умовами є:

- цілеспрямоване формування потреби учнів у професійно-правових знаннях;
- застосування інноваційних педагогічних технологій у професійній правовій підготовці робітників-моряків;
- організація продуктивної самоосвітньої пізнавально-правової діяльності учнів;
- впровадження в освітній процес ЗП(ПТ)О факультативу «Правова культура сучасного моряка»

Для цілеспрямованої, системної реалізації концептуальних ідей дослідження розроблено структурну модель, яка унаочнює процес

формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків в перебігу професійної підготовки, відображає логіку нашого наукового пошуку і є засобом розв'язання поставленого актуального наукового завдання. Пропонований конструкт складається з чотирьох взаємопов'язаних блоків: методологічно-цільового (мета; функції; завдання; методологічні підходи; педагогічні принципи), суб'єктного (учні, педагогічні працівники як суб'єкти педагогічної взаємодії); змістово-технологічного (педагогічні фактори та умови, зміст, педагогічні технології, методи, форми, засоби та етапи розвитку правової культури учнів); та діагностико-результативного, який включає результати формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків, диференційовані за рівнями сформованості цієї інтегративної властивості особистості (початковий; середній; достатній; високий), критерії їх діагностування (мотиваційний, когнітивно-інформаційний, діяльнісно-вчинковий, рефлексивно-оцінний, вольовий) та відповідні показники.

Для досягнення мети цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків прогнозуємо здійснити три послідовні етапи: на *діагностичному* етапі планувалося визначити мету і завдання експериментальної роботи; розробити систему вимірювання та обліку результатів; визначити генеральну та вибірккову сукупність; сформувати досліджувані (експериментальні) групи; на *технологічному* етапі планується проведення педагогічного експерименту; на *порівняльному* етапі – аналіз результатів експерименту.

Цілі педагогічного експерименту конкретизуватимуться такими завданнями:

- вивчити узвичаєну систему формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти морського профілю;
- визначити домінантні методичні шляхи розвитку правової культури майбутніх кваліфікованих робітників морського транспорту;

– на основі розроблених критеріїв і показників здійснити диференціювання респондентів на відповідні групи та охарактеризувати рівні сформованості компонентів правової культури майбутніх кваліфікованих робітників моряків;

– експериментально перевірити (підтвердити або спростувати) гіпотезу про те, що ефективність формування правової культури майбутніх робітників-моряків зросте, якщо відповідною методикою комплексно забезпечити обґрунтовані педагогічні умови.

Висновки. Отже, висвітлені положення цілеспрямованого формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків в закладах П(ПТ)О з опертям на обґрунтовані напрями та етапи розв’язання проблеми є спробою розробити методологічний і теоретичний концепти формування цієї інтегративної властивості особистості.

Перспективи подальших наукових розвідок пов’язуємо з проектуванням методів і технологій формування правової культури майбутніх кваліфікованих робітників-моряків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Береза С.В. Правовий всеобуч як передумова формування правової культури в сучасному демократичному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2009/3. С. 19-25.

2. Данильян О. Г. Тоталітарна правосвідомість і правова культура та їх характерні ознаки. *Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні*: монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О.П. Дзьобань та ін.; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2009. С. 170–185.

3. Дробязко С.Г. Понятие правовой культуры и основные направления повышения ее уровня в условиях формирования социального правового государства и правового гражданского общества. *Проблемы формирования и развития правовой культуры белорусского общества: материалы круглого стола (3-5 февраля)*. Минск. МИТСО, 2005. С.10–15

Юлія Ежокина,
аспірант Інститута
професійно-технічного
образовання
АПН України, г.. Київ

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ РАБОЧИХ МОРСКОГО ТРАНСПОРТА

Аннотация. Статья посвящена освещению концептуальных положений целенаправленного формирования правовой культуры будущих квалифицированных рабочих морского транспорта в учреждениях профессионального (профессионально-технического) образования. Приведены результаты дефинитивного анализа понятия «правовая культура будущего квалифицированного рабочего-моряка». Выделены компоненты правовой культуры моряка, основные методологические подходы, принципы, факторы, педагогические условия формирования правовой культуры будущих квалифицированных рабочих морского транспорта.

Сделаны выводы, освещены положения целенаправленного формирования правовой культуры будущих квалифицированных рабочих-моряков в учреждениях П (ПТ) О с опорой на обоснованные направления и этапы решения проблемы, является попыткой разработать методологический и теоретический концепты формирования этого интегративного свойства личности.

Ключевые слова: *правовая культура, будущие рабочие морского транспорта, компоненты, методологические подходы, принципы, педагогические условия.*

Julia Ezhokina,
graduate student of the Institute
vocational education
NAPS of Ukraine, Kyiv

CONCEPTUAL ASPECTS OF FORMATION OF LEGAL CULTURE OF FUTURE QUALIFIED MARITIME WORKERS

Abstract. The article is devoted to the coverage of the conceptual provisions of the purposeful formation of the legal culture of future skilled workers of maritime transport in institutions of professional (vocational) education. The results of the definitive analysis of the concept "legal culture of the future skilled worker-sailor" are given. The components of the legal culture of a seafarer, the main methodological approaches, principles, factors, pedagogical conditions of formation of the legal culture of future skilled workers of sea transport are singled out.

It is concluded that the provisions of purposeful formation of legal culture of future skilled seafarers in P (PT) O institutions based on reasonable directions and stages of problem solving are an attempt to develop methodological and theoretical concepts of formation of this integrative personality trait.

Key words: *legal culture, future workers of sea transport, components, methodological approaches, principles, pedagogical conditions.*